

Світлана Поворознюк

(Київ)

**АКСІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІСЬКОГО ДИСКУРСУ В
ПОЕТИЧНІЙ ЗБІРЦІ СТАНІСЛАВА БОНДАРЕНКА «КИРИЛИЦЯ
КИЇВСЬКИХ ВУЛИЦЬ»**

Охарактеризовано особливості міського дискурсу як мовленнєвого потоку, який відображає специфіку комунікативної взаємодії мешканців міста. Визначено та проаналізовано основні аксіологічні маркери міської лірики Станіслава Бондаренка.

Ключові слова: дискурс, міський дискурс, оцінка, аксіологічно марковані мовні одиниці, оцінна прагмема, мейоративне значення, пейоративне значення.

The features of city discourse are described as a vocal stream which represents the specific of communicative co-operation of inhabitants of city. Certainly and the basic aksiology markers of city lyric poetry of Stanislav Bondarenko are analysed.

Key words: discourse, city diskourse, estimation, aksiology mark linguistic units, evaluation pragmeta, meyorative value, peyorative value.

Міський дискурс є специфічним виявом комунікативної поведінки міської громадськості, це особлива вербальна активність містян, яка реалізується у сфері урбаністичного мовного побуту. Підвищений інтерес лінгвістів до проблем соціальної диференціації мови загалом, і специфіки функціонування мовних комплексів в урбаністичному соціумі зокрема, зумовлений потребою дослідити особливості комунікативної взаємодії мовців у найрізноманітніших сферах їхньої діяльності. Якщо визначенню поняття «дискурс» присвячено значну кількість праць таких вчених, як Н.Арутюнова, М.Бахтін, Е.Бенвеніст, В.Борботько, І.Ільїн, К.Серажим,

І.Соболева, О.Селіванова та інші, то з'ясуванню сутності поняття «міський, або урбаністичний, дискурс» присвячено лише поодинокі наукові розвідки (М. Собочинськи, А. Хорольська), тому це питання потребує більш ґрунтовного дослідження.

Метою статті є з'ясування специфіки міського дискурсу в поетичній мові Станіслава Бондаренка шляхом розкриття його основних дискурсотвірних характеристик, які набувають аксіологічного значення у ліричному контексті.

Міський дискурс як мовленнєвий потік, який відображає специфіку комунікативної взаємодії мешканців міста, втілює в собі осмислення мовної картини світу в цілому, та міста зокрема. «Місто – це історично сформований, відшліфований простір, який зберігає інформаційні коди, ілюзії, міфи, втілені у пам'ятках архітектури та мистецтва. Воно має дискурсну основу та належить наративу, за допомогою якого місто постає як текст, що містить унікальну інформацію про знакові семантичні утворення» [6, с. 38-39]. «Поява та розвиток мегаполісів, які характеризуються соціальною невизначеністю, непевністю, експериментальними пошуками, сумнівами, у літературі відтворюються як безкінечний потік художніх інновацій. Текст мегаполіса – розкодування інформації багатшарових змістових та часових просторів» [6, с. 7].

Такий текст спрямований на розкриття міського повсякдення через реалістичність зображення урбаністичної дійсності, осмислення міста як моделі окремого деміургійно-технократичного мікросвіту, для якого «вдягнений у бруківку ландшафт, вуличний гам, багаті й занехаяні будинки, саме багатство, що визначалося не лише палацами, а й розмаїтими об'єктами ужиткової та громадської (скульптурні пам'ятки, архітектоніка парків, скверів, площ)) культури, означали не що інше, як повсякденну духовну норму» [6, с. 20]. Міський дискурс може відобразити комунікативну ситуацію у сфері політичного та економічного життя суспільства на сучасному етапі його

розвитку, а також «місто як продукт культури, певної форми комунікації [7, с.155].

Традицію розкриття особливостей урбанізованого життя людини слідом за Є. Плужником, В.Підмогильним, М. Хвильовим, П. Загребельним та іншими українськими письменниками продовжує і Станіслав Бондаренко, який у 2011 році видав нову збірку урбаністичної лірики «Кирилиця київських вулиць». «Ця по-справжньому модерна й нонконформістська збірка, набравши в себе простору і часу, «подорожує» з далеких країв і повертає «блудних синів» та доньок не просто додому, в Україну, а в Місто – головне для автора й багатьох із нас, хай і злюмпенізоване, розчароване й розшароване. Та разом з тим це Місто-«тісто» або заміс якоїсь новоспеченої культури. Збірка – чи не єдиний зразок міської лірики у сучасній нашій поезії...» [3, с. 132].

У ліриці поета центром уваги стають події суспільного життя Києва, суспільні процеси, які в ньому відбуваються, особливості міського життя, які він розкриває зсередини, пропускаючи через власне індивідуальне світосприйняття, наділяючи їх власними оцінними характеристиками. Київ – це місто, яке привертало до себе увагу багатьох письменників, це не лише історичне та духовне осердя нації, це ще й столиця, мозок держави, «словесне втілення когнітивної моделі урбанної давнини й сучасності» [6, с. 31].

Закодування урбаністичної інформації у збірці С. Бондаренка «Кирилиця київських вулиць» здійснюється за допомогою великого обсягу зображально-виражальних засобів: від елементів фольклору до гострих сатиричних прийомів.

Однак особливого значення у міському дискурсі поета набувають аксіологічно марковані мовні одиниці. Саме вони є засобом вираження інформації про певну цінність предметів та явищ з погляду відповідності чи невідповідності вимогам, інтересам, смакам мовця, передають його ціннісне ставлення, втілюють його суб'єктивні уявлення про об'єктивний світ, і

залежать від часу, в який вони створюються, автора мовлення, що висловлює через оцінку свої думки, почуття, смаки, соціально детермінованих норм, світосприйняття, світовідчуття, соціальних інтересів, моди, престижу тощо [1, с. 14].

Через оцінний компонент семантики слова виявляються особливості суспільного світогляду, суспільні пріоритети, суспільні потреби і зацікавлення, моральні вимоги та норми тощо. Аксіологічне значення, що виникає в семантичній структурі при номінативному акті, зумовлюється аксіологічними мотивами мовленнєвого спілкування, в результаті якого виникає нове значення чи відтінок значення, яке і є аксіологічним означенням об'єкта номінації та вираженням емоційно-оцінного ставлення суб'єкта. Процес такої номінації у сучасній лінгвістиці позначається кількома термінами, зокрема як “прагматична номінація” (термін Н.Тропіної) [5, с. 54], оскільки аксіологічне значення, що виникає в семантиці при номінативному акті, відноситься до прагматичного аспекту слова, або як “аксіологічна вторинна номінація” [1, с. 10], яка мислиться як “дериваційний процес, що зумовлюється аксіологічними мотивами мовленнєвого спілкування, в результаті якого з'являється нове значення/співзначення, що функціонує для аксіологічного означення або співозначення об'єкта найменування та для вираження емоційно-оцінного ставлення через аксіологічне підсилення будь-якої ознаки, зведення її до статусу вершинної” [1, с. 12].

Використовуючись у міському дискурсі, аксіологічно марковані мовні одиниці дозволяють як об'єднати людей у єдину спільність, яка характеризується подібними нормами сприйняття навколишньої урбаністичної дійсності та вимогами щодо поведінки людини в ній, так і розмежувати їх за належністю до тієї чи іншої соціальної групи, виконуваної соціальної ролі, яким характерні власний світогляд та оцінка довколишніх реалій.

Аксіологічного значення у міському дискурсі С.Бондаренка набувають насамперед тропи, які у контексті набувають як мейоративної, так і пейоративної оцінки. Так, мейоративно оцінні прагмеми використовуються для

загальної характеристики атмосфери міста, зокрема метафори: *Стопа апостола Андрія ще гріє нашу землю, гріє. Ще ходить містом благодать, яку нам Бог замислив дати...* [2, с. 83]; *Кирилицю вулиць завчав, в глаголицю гулу шугав я, про щастя твоє (через «щ»!) в запилених вікнах читав я* [2, с. 46]; *І в цьому – наче корінь змісту – ми з нею рівні: діти Міста* [2, с. 83].

Особливо ніжне ставлення висловлює автор до каштанів – символу міста Києва, адже Київ називають містом каштанів: *Та он дівча в уклінній шані приклалося до долонь каштанів натруджених. Хай підсвідомо – завдячує за труд і втому чиясь задумлива Тетянка (таке мале, а вже киянка)* [2, с. 83]; *Твій шлях – із варяг до ... бандюг, на тебе ще виставлять праці, та все ж зі свічками на прощі каштани відмолять твій дух* [2, с. 46]. Таке ж відкрито мейоративне забарвлення має і прагмема Дніпро: *Хоч впийся – й без поводиря. Швей-царствуй у фракці, як звично... Та – вищого ордена стрічка – твоя блискавичка Дніпра* [2, с. 46]. Метафоричні прагмеми також здатні набувати пейоративного забарвлення, яке акцентує увагу на переважній залежності мешканців міста від технічного прогресу: *І душі вже відділено від тіл – аж за екран, їх лиші більмо мобільного відраджує від ран* [2, с. 43].

Метафоричні прагмеми використовуються автором і з метою створення яскраво пейоративного саркастичного контексту: *В місті моєму вже більше сумчастих, ніж у всій Австралії. Біля ринків така їх скупченість, що чекай аварії. Вчора був собі хотто сапієнс – та відкрив ти вид хотто сумчатос!... Не було б страхів, якби десь на дні в сумці грілися кенгурята, чи хоч просто книжка – ну, хоч в одній! А не секонд-шмаття – як совість м'ята* [2, с. 70].

Продуктивним аксіологічним засобом відтворення міського життя виступають також і порівняння, які використовуються автором переважно для акцентування уваги на окремих фрагментах із життя міста. Ключовими словами таких порівнянь автор обирає реалії, що є найхарактернішими для урбаністичного соціуму: *У кронах тут, неначе у печерці, коли ще грали в хованки, по черзі ти двох дівчаток цілував у парку – горіли очі в них, як світлі фарки. Блищали губи, наче стоп-сигнали, й до себе кликали, й твоїх шукали...*

[2, с. 8]; **Як шмаття рваних дротів, дерева...** Та Бог в свій час їх воскресить [2, с. 48]; Та Бог занадто високо тут над нами, зате **бульдозер – залізний бобер** – так близько [2, с. 81]; Десь під склепінням Сакре-Кьора був автомат щасливий тут: сюди я їхав за три горя – за словом пружним, **як батут** [2, с. 49].

Підпорядковані відтворенню урбаністичності й алегоричні вислови автора, які вжиті для створення виразної індивідуально-авторської оцінки міської архітектоники: *Ця вулиця – тихенький равлик... А є ще вулиці-в'юни: без тромбів чи бетонних вкраплень, як вени, сходяться вони. Я знав і вулицю... Катівень (не дай вам Боже тих господ!), проїзд Бандюг і площу Хтивих, ще – сяючий бульвар Заброд. Та в цьому місті кирпоносім уникла перейменувань й мене ще терпить і підносить крутюща вулиця Кохань. Всі їх сходив – і за негоди – і до каміння промовляв... Шкода, що досі площі Згоди, хоч як шукав, - не натрапляв!* [2, с. 44].

Міський дискурс – це одне з явищ міської культури, складовими якої є субкультури різних соціальних верств: елітарна міська культура, масова культура, масова молодіжна культура, сільський суржик як напівдіалектна культура, міська субкультура, культура злодійського аргю, професійна субкультура та сімейні мови. Ці компоненти, співіснуючи та створюючи єдину цілісну комунікативну модель, формують специфічну урбаністичність світосприйняття, яка відображається у мовній практиці великих міст. «Місто як культурний феномен породжує своєрідну модель мовної поведінки і за своєю природою, як соціальний конгломерат, передбачає вербальну активність жителів, без якої в принципі не можна говорити про комунікативну потужність будь-якої мови. Така вербальна активність обов'язково перехрещується з феноменом розширеного жаргоновживання, тобто експансією корпоративної жаргонної лексики в міський побут, розімкненням вузьких рамок слововживання» [4, с. 242]. Цей принцип активно реалізується у міській ліриці С.Бондаренка, який досить продуктивно використовує аксіологічно переосмислені жаргонізми: *Я Біблію кладу тобі під головою... А завтра і мене*

покличуть в **пахани**. Між нами – нічия, та я – іще з любов'ю... Вшанує ще тебе тут виводок **шпани** [2, с. 10]; Я став би **Едіном** – слітим і без трону, точніш – **паханом**, де чатує шакал... [2, с. 37]; За якоюсь із версій ти чемпіон – рингів цар, а за іншою там ... людською, може, в цьому місті ти чи **піжон**, чи такий, що щось непоправне скоїв [2, с. 84]; Кінчається **браток**, старий і бородатий, **співкамерник** лихий, що м'яко нам стелив, кінчається, на жаль, цей **нишпорка-вожатий**, мій закадишний вік. Обнімемось, старий [2, с. 10].

Отже, в аналізованій збірці поезії міститься комплексна характеристика особливостей міського життя, що розкривається за допомогою різноманітних образних мовних засобів, які, забезпечуючи стилізацію усно-розмовної практики соціуму, розкривають специфіку індивідуально-авторської творчої манери поета.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонченко Т. М. Основні тенденції аксіологічних змін у семантичній структурі американізмів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Т. М. Антонченко. – Київ, 2000. – 20 с.
2. Бондаренко С. Кирилиця київських вулиць : вірші / Бондаренко С. – Київ: Ярославів Вал, 2011. – 140 с.
3. Герасим'юк В. «Пов'язаність мовою» / В. Герасим'юк // Бондаренко С. Кирилиця київських вулиць : вірші. – Київ: Ярославів Вал, 2011. – 140 с. – С. 130 – 133.
4. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови / Ставицька Л. – Київ: Критика, 2005. – 464 с.
5. Тропина Н. И. Глагол как средство речевого воздействия (в публицистике на международные темы) / [Н. И. Тропина; под ред. Н.В.Вакурова]. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – 96 с.
6. Фоменко В. Г. Українська урбаністична проза ХХ століття: еволюція, проблематика, поетика: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора

філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / В. Г. Фоменко. – Київ, 2008. – 45 с.

7. Хорольська А. М. Урбаністичний дискурс як відображення урбаністичного простору та урбаністичної спільноти / А. М. Хорольська // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 14 (201). – Ч. II. – С. 155 – 159.
8. Sobociński M. Urban Environment, Metropolitan Discourse and Verbal Proxemics: Searching for the Meanings in the City\ A book of abstracts, papers and contributions for discussion edited by ZDZISŁAW WAŚIK: Consultant Assembly for Discussing the Idea of Urban Discourse in Semiotic Terms // http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/DISKURS.html